

H^HTÜRKİYE CUMHURİYETİNDE VE KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNDE KİTLE İLETİŞİMİNİN (MEDYANIN) HUKUKİ ALTYAPISI

Prof. Dr. Fevzi DEMİR*

Öz

Türkiye Cumhuriyetinde ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde kitle iletişiminin (medyanın) hukuki altyapısı teorik anlamda (hukuken) birbiri ile örtüştüğü görülmektedir. Gerçekten, Basın Yayın Özgürlüğünün uzantıları sayılan Haber ve Düşüncelere Serbestçe Ulaşma Hakkı, Haber ve Düşünceleri Serbestçe Açıklama Hakkı, Haber ve Düşünceleri Serbestçe Yayabilme Hakkı, Süreli ve Süresiz Yayın Hakkı, Basın Araçlarının Korunması, Basın Dışı Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğü ve İnternet Özgürlüğü bakımından hukuki alt yapının birbiri ile örtüşen yönleri çok olduğu halde, TC Hükümetinin kısıtlayıcı uygulamalarının fazlalığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinden farklı kılmaktadır. Özellikle son olarak çıkarılan 15.08.2016 tarih ve 671 sayılı Kanun Hükmünde Kararname her iki ülke uygulamalarını hem teorik (hukuki) hem de uygulama alanında daha da derinleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kitle İletişimi, Haberleşme Özgürlüğü, Düşünce Özgürlüğü, İfade Özgürlüğü, Basın yayını Özgürlüğü, İnternet Özgürlüğü

H Hakem incelemesinden geçmiştir.

* Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi (e-posta: fevzi.demir@yasar.edu.tr)
(Makale Gönderim Tarihleri: 27.10.2016-27.10.2016/Makale Kabul Tarihleri: 02.11.2016-27.02.2017)

**LEGAL SUB-STRUCTURE OF THE
MASS COMMUNICAITON (MEDIA) AT TURKISH REPUBLIC
AND TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS (TRNC)**

Abstract

In Turkey and in Turkish Republic of Northern Cyprus, the legal infrastructure of the mass media (media) overlaps theoretically (legally). Infact although the legal infrastructure of many rights which can be considered as the extensions of Freedom of Press such as Freedom to Receive News, Freedom to Release News, Regular and Indefinite Broadcasting, Protection of Press Vehicles, Freedom of Non Press-Audiovisual Communication and Internet Freedom overlaps, the excess of restrictions of Turkish Government differs the implementations from Turkish Republic of Northern Cyprus. Especially, the recent Executive Order Number 671 (15.08.2016) deepened these differences in the terms of implementations both legally and theoretically.

Keywords

Mass Communication, Freedom of Communication, Freedom of Thought and Expression, Freedom of Press, Freedom of the Internet

I. KİTLE İLETİŞİMİ VE ARAÇLARI

Uygurlik ve teknolojideki gelişmelerin etkisi ve bazı tekniklerin uygulanması suretiyle iletişimin çoğaltılıp güçlendirilerek çok sayıda kişiyi etkileyecek biçime getirilmesine kitle iletişimi (ya da kitle haberleşmesi) denilmektedir¹. Kitle iletişiminde kullanılan basın, radyo-televizyon, sinema filmleri gibi vasıtalar ise 'kitle iletişim araçları' olarak adlandırılmaktadır. Düşünme yeteneği ve iletişim ihtiyacı, toplumsal ilerlemenin ve bir kuşağın birikimlerini bir sonraki kuşağa aktarmanın araçlarını yaratmıştır. Düşünülenlerin dış dünyaya yansıtılması bakımından işaretlemek, konuşmak, uzaktan iletişim için dumanı, tamtamı, boruyu kullanmak, yazı, kitap, gazete, posta, telefon, radyo, televizyon ve internet hepsi birer iletişim aracı olma görevini üstlenmişlerdir.

Geniş kitlelere ve çevrelere hitap edebilmek, onlarla kolay ve hızlı bir biçimde iletişim kurma ihtiyacı ve arayışı içinde olan birey, son iki yüzyılda kaydedilen teknik gelişme ve ilerlemeler sayesinde, elektromanyetik dalgaların ve bunların alıcılarının kullanımı sayesinde tüm kitleye seslenebilme olanağına kavuşmuştur². Teknolojik gelişmeler, kitle iletişim araçlarının katkısıyla sınır tanımayan bir endüstrinin (gazete, radyo, televizyon, sinema, internet) doğmasına sebep olmuştur. Toplumun tümünün veya önemli bir kısmının alıcı konumunda olduğu kitle iletişim araçları, sosyal gelişme ve ilerlemede, toplum içindeki dengelerin ayarlanmasında, işbirliği ve örgütlenme düşüncesini geliştirmedeki etkinlikleri ile hayatın bir parçası haline gelmişlerdir. XX. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ve asrın sonlarındaki Körfez savaşı, kitle iletişim araçlarının önemini ve üstlenebileceği rolleri bir kez daha gözler önüne sermiştir. I. Dünya Savaşından sonra radyo, II. Dünya Savaşından sonra ise televizyon hızla yaygınlık kazanmış, daha sonra ortaya çıkan aletler ve kaydedilen teknolojik gelişmelerle birlikte kitle iletişim araçları, XX. asrın iletişim patlamasının gerçekleştiği bir yüzyıl olarak anılmasını sağlamıştır³.

¹ **Dönmezer**, Basın ve Hukuku, İstanbul 1976. s. 4.

² **Bektaş**, A.: Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, İstanbul 1996, s. 116.

³ **Yumlu**, K.: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları, İzmir 1994. s. 21-22.

Yüz yüze iletişimin her ne kadar daha inandırıcı bir etkiye sahip olduğu ifade edilse de kitle iletişim araçlarının kitlesel özellikleri onların geniş kitleleri etkileyebilmelerini, bu sayede yüksek prestije sahip olmalarını sağlamaktadır⁴. Öyle ki, bu araçlar, başka faaliyetlere ayrılan zaman ve ilgiyi kendilerinde toplamışlar, kitle iletişim araçları öncesi zaman ve koşullarda edinilen bilgiden daha fazlasının çok kısa zamanda daha fazla kişiye ulaşmasına vasıta olmuşlardır. Türdeş olmayan kitlelere, mekânsal bağ olmaksızın seslenebilen kitle iletişim araçlarının günümüzdeki en önemli özelliklerinden birisi de her yerde aynı zamanda bulunabilme ve olay anında ileti aktarabilmeleridir⁵. Bu özellikleri ile kitle iletişim araçları sadece kitlelerin eğlence ihtiyacını karşılayan değil, aynı zamanda etkileyebilen, bu sayede kamuoyunun oluşması ve düzenlenmesinde etkin rol oynayan, tanıtımdan eğitime, kültürden ticarete hayatın pek çok alanında yararlanılabilen araçlardır. Bu açıdan özgürlükçü demokratik ortamlarda kitle haberleşme araçlarının, haber verme, yönetimi denetleme ve eleştirme, yönetenlerle yönetilenler arasında iki taraflı köprü işlevi görme, iktisadî ve sosyal hayatı etkileme, her yaşta insanın, özellikle yetişkinlerin eğitiminde rol alma, azınlıkların duyurmakta zorluk çektikleri seslerine tercüman olma gibi çeşitli işlevleri vardır. Bu görev ve işlevlerin gereği gibi yerine getirilebilmesi için özgürlük ve şeffaflığın varlığı şarttır. Zira, ancak özgür, açık, şeffaf ve saptırılmamış bilginin dolaşımı ile kamuoyu sağlıklı bir şekilde oluşabilir. Aksi halde kitle iletişim araçlarının otoriter rejimlerde oynayacağı rol, baskıcılığa hizmet etmek biçiminde olacaktır⁶.

II. KİTLE İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ

A. Kavram

Soyut bir kavram olan özgürlük, felsefe, siyaset bilimi ve düşünce tarihinin en önemli konularından biridir. Bununla birlikte, bu kavramın

⁴ İÇEL-ÜNVER, Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul 2005, s. 8-12.

⁵ ALEMDAR, K./KAYA, R.: Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar, Ankara 1983, s. 67; BEKTAŞ, A.: s. 115.

⁶ GÜNLER K.: Teoride ve Avrupa İnsan hakları mahkemesi Kararlarında Kitle İletişim Özgürlüğü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006, s. 14.

anamlı olabilmesi için fikirler evreninde kalmaması, insanî ilişkileri düzenlemek için hukuk alanına inmesi zorunludur⁷.

İletişim özgürlüğü deyimi, kitle haberleşme araçlarından radyo-televizyon ve sinemanın kitle haberleşmesinde önemli bir rol oynamaya başlamasından sonra, bu alanda bulunması gereken özgürlüğü ifade etmek amacı ile kullanılan deyimdir⁸. Zaman içinde haberlerin, düşünce ve kanaatlerin radyo, televizyon ve benzeri basın dışındaki iletişim araçları ile de yayılabilmesi sonucunda bunların hepsini içeren bir kavram olarak iletişim özgürlüğü tercih edilmiştir⁹. İletişim özgürlüğü bir üst kavram¹⁰ niteliğinde olup radyo özgürlüğü, televizyon özgürlüğü, basın özgürlüğü, film özgürlüğü gibi ilişkin bulunduğu kitle iletişim araçlarına uygun deyimlerle anılan özgürlükleri kapsar durumdadır.

Bu noktada TC Anayasasının “Haberleşme Hürriyeti” kenar başlıklı 22. maddesinin kitle iletişimi ve buna ilişkin özgürlükle ilgili olmadığını, bu maddenin “özel haberleşmenin gizliliğini” düzenleyip koruma altına aldığını belirtmek gerekir: “Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır”.

KKTC Anayasasının 21. maddesiyle “Özel Haberleşmenin Gizliliği” başlığı altında düzenleyip koruma altına aldığı özgürlük de aynı niteliktedir. Kitle iletişim özgürlüğü ile ilgisi yoktur: “Herkes, haberleşme özgürlüğüne sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır. Yasanın gösterdiği durumlarda mahkeme veya yargıç tarafından yasaya uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamaz”.

Bu hükümlerin anlamı, postada mektupların açılmaması yahut telefonların usulsüz dinlenilmemesi gibi özel iletişimin korunmasını ifade eder. Kitle iletişim araçları aracılığıyla bilgi, haber, görüş ve düşüncelerin serbestçe yayılmasını güvenceye kavuşturmak üzere, “kitle iletişim özgürlüğü” deyiminin kullanılmasının daha doğru olacağını ya da karışıklığa meydan

⁷ **Kaboğlu**, Özgürlükler Hukuku, İstanbul 1994, s. 11.

⁸ **İçel-Ünver**, a.g.e., s. 21.

⁹ **İçel-Ünver**, a.g.e., s. 21-22; **Kaboğlu**, a.g.e., s. 274-275.

¹⁰ **Serdar İ.**: Radyo ve Televizyon Yoluyla Kişilik Hakkının İhlali ve Kişiliğin Korunması, Ankara 1999, s. 134.

vermemek için anayasalardaki bu hükümlerin kenar başlığının ve ilk cümlesinin uygun ifadelerle değiştirilmesi gerektiği daha yerinde ve uygun olurdu.

B. Kitle İletişim Özgürlüğünün Unsurları

Kitle iletişim özgürlüğü, kitle iletişim araçları açısından habere ulaşma ve toplama, düşünce ve kanaatleri açıklama ve bunları yayabilme, okuyucu açısından ise haber alma serbestisini içermektedir.

Kitle iletişim özgürlüğünün unsurlarına ilişkin bir belirleme yapılırken, ilk kitle iletişim aracı olması sebebiyle basından hareketle, geleneksel olarak, söz konusu özgürlüğün öğeleri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Anayasalara dayalı olarak bazı ülkelerde özel kanunlarla düzenlenen kitle iletişim özgürlüğünün var olabilmesi için gerekli görülen; haber fikir ve kanıları bilmek, bunlara ulaşmak ve bunları toplamak, yorumlamak, analiz ve tenkit edebilmek, yayımlayabilmek ve basılı/görsel-işitsel eserleri dağıtabilmek hakkı, basın ihtiyaçlarının temini ve bunun bir kamu hizmeti olarak yapılması, yönetimin kitle iletişim organlarına eşit davranması gibi hususlar, öğretide başlıca üç kategori altında ele alınmaktadır¹¹.

1. Haber ve Düşüncelere Serbestçe Ulaşma Hakkı

Haberlerin kitlelere ulaştırılabilmesi için öncelikle bu haberlerin öğrenilmesi ve bilgilerin toplanabilmesi imkânının bulunması gerekir. Yurttaşlar bakımından haber alma hakkını, yayın mensupları açısından ise habere ulaşmak ve haberleri toplamak hakkını içeren bu gereklilik olmaksızın gerçek anlamda bir iletişim özgürlüğünün varlığı ileri sürülemez¹². Bu noktada habere ulaşma hakkının yanında, haber kaynaklarının çeşitliliği de son derece önemli görülmektedir.

Basının haber, düşünce ve kanaatleri serbestçe toplama hakkı, bir demokraside vatandaşların kamu işlerinin nasıl idare edildiği hususundaki yetkilerine dayanır. Devlet işlerinde gereğinden fazla gizlilik demokrasiyi tehdit eder. Bilmek ve öğrenmek hakkına yönelen tehditler, diğer hürriyetleri de sınırlar.

¹¹ Dönmezer, Basın ve Hukuku, s. 92; İçel-Ünver, a.g.e., s. 55 vd.

¹² İçel-Ünver, a.g.e., s. 55-56.

2. Haber ve Düşünceleri Serbestçe Açıklama Hakkı

Kaynağını düşünce ve söz özgürlüğünde bulan, kitle iletişim araçlarıyla düşünce ve kanıların serbestçe açıklanması hakkına dönüştüğü bu hak, kitle iletişim özgürlüğünün en önemli gereklerinden biri durumundadır¹³. Çünkü bu özgürlüğü kullanan kişinin düşüncelerinin içeriği ile ilgili olan hak, eleştirme hakkıdır. Yorumlayabilmek, analiz edebilmek ve eleştirebilmek, bu bağlamda vazgeçilmez haklardan birisi ve aynı zamanda demokrasinin bir gereğidir. Yorumlama ve eleştirme, sövme ve hakaret boyutuna varmadıkça özgürce gerçekleştirilebilir.

3. Haber ve Düşünceleri Serbestçe Yayabilme Hakkı

Elde edilen bilgi ve haberlerin, kitle iletişim araçları ile geniş halk yığınlarına ulaştırılabilmesinin temini de kitle iletişim özgürlüğünün temel öğelerindedir. Kitle iletişim araçlarının demokratik bir rejimde, kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirebilmeleri için, haber ve fikirleri yayma hakkı, basılmış eserlerin dağıtılmasının önünde fiilî ve hukukî engeller çıkarılmamasını, kitleleri etkileyebilme potansiyeline sahip düşünce, kanı ve eleştirilerin onlara ulaştırılmasına olanak tanınmasını gerekli kılar¹⁴.

C. Kitle İletişim Özgürlüğü ve Düşünce Özgürlüğü İlişkisi

Bireyin iç dünyasının bir ürünü olmakla beraber düşünce kendiliğinden oluşmaz, onu geniş ölçüde dış belirleyiciler hazırlar¹⁵. Bu yüzden düşüncelerin oluşumunu hazırlayan bilgi (enformasyon) edinme, haber ve belgelere ulaşabilme hakkı ve imkânı da sağlıklı düşüncenin oluşabilmesi için varlığı zorunlu hususlardandır. Bir süreç olarak değerlendirildiğinde düşünce, oluşum öncesi aşaması, saf düşünce aşaması ve dışa vurma aşaması olarak üç safhadan oluşur. Birinci aşamada birey kendisinde düşünce ve kanaat oluşturacak kaynaklara herhangi bir müdahale olmaksızın ulaşabilmelidir. Zira bu imkân ve serbesti düşünceye hammadde sağlar ve bilgilenme, düşünme olanaklarını geliştirir. İkinci aşamada haber ve bilgi kaynaklarına ulaşan

¹³ **Dönmezer**, Basın ve Hukuku, s. 95; **İçel-Ünver**, a.g.e., s. 57.

¹⁴ **Günler K.**: a.g.t., s. 32.

¹⁵ **Kaboğlu**, Özgürlükler Hukuku, s. 187.

bireyde belli bir düşünsel yargı oluşur, ancak bu yargılar henüz açıklanmamıştır; birey, doğru olduğuna inanılanı seçmek anlamına gelen “kanaat özgürlüğüne” sahiptir¹⁶. Son aşamada insan düşünme ve kanaate sahip olma ile yetinmeyip doğruluğuna inandığı düşüncelere uygun bir tavır sergileme ihtiyacının bir sonucu olarak düşüncelerini sözle ve davranışla açığa vuracaktır. Zira bütün düşünceler, somutlaşma, kendini açıklama ve davranışlara yansıma eğilimindedir¹⁷. Düşüncenin bu aşamasına düşünceyi açıklama veya ifade özgürlüğü adı verilir.

Düşünce özgürlüğü kavramı, hukukî bakımdan öğretide çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bir görüşe göre “düşünce özgürlüğü, insanın serbestçe düşünce ve bilgilere ulaşabilmesi, edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanmaması ve bunları tek başına ya da başkalarıyla birlikte (dernek, toplantı, sendika vb.) çeşitli yollardan (söz, basın, resim, sinema, tiyatro vb.) serbestçe açıklayabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelir. Bu üç alan, yani düşüncelere ulaşabilme, düşüncelerinden ötürü kınanmama ve bunları serbestçe yayabilme hakkı bir bütün oluşturur ve genellikle “düşünce özgürlüğü”, “düşünce ve açıklama özgürlüğü” ya da sadece “açıklama (ifade) özgürlüğü” gibi formüllerle anlatılır¹⁸. Diğer bir görüşe göre ise, düşünce özgürlüğü “insanın karşılaştığı bütün sorunlara vermek istediği yanıtları kendi kendine seçebilme ya da şahsen hazırlayabilme, bireysel ve sosyal davranışlarını bu yanıtlara uydurabilme ve gerçek addettiğini başkalarına iletebilme olanağıdır”¹⁹.

1961 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz” (20. md.) hükmü, düşünce ve onu açıklama özgürlüğünü bir bütün halinde açıkça düzenlemiştir. Bu dönemde Anayasanın bu maddesinin düşünce özgürlüğünü sınırlandırıp

¹⁶ Teziç E.: “Türkiye’de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü”, Anayasa Yargısı, S. 7, Ankara 1990, s. 33.

¹⁷ Teziç, a.g.m., s. 32.

¹⁸ Tanör B.: Siyasal Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, İstanbul 1969, s. 59.

¹⁹ Rivero, J.: “Les Libertés Publiques”, Le Régime des Principales Libertés, PUF, 1980, s. 130-131; Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, s. 188; Teziç, a.g.m., s. 33.

sınırlandırmadığı konusunda doktrinde ve uygulamada yoğun tartışmalar yaşanmıştır. 1982 Anayasası bu tartışmalara bir son vermek amacıyla (1961 Anayasasından farklı olarak) düşünce ve kanaat özgürlüğü ile düşünceleri açıklama özgürlüğünü ayrı ayrı maddelerde düzenlemiştir²⁰.

Gerçekten, 1982 **TC Anayasasının** “Düşünce ve kanaat hürriyeti” başlıklı 25. maddesinde “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz” hükmüne yer verilmiştir. Bunun gibi, “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlığını taşıyan 26. maddede de “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir” hükmü getirilmiştir. Bundan başka, genel hukuk kurallarına uygun olarak “bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla

²⁰ Bu özgürlüklerin ayrı ayrı düzenlenmesinin sebebi Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanvekili Feyyaz GÖLCÜKLÜ tarafından su şekilde açıklanmıştır: “Her ne kadar düşünce ve kanaat hürriyeti ile düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti birbirine bağlı iki hürriyet ise de, gerek bunların niteliği gerek korunmaları için öngörülen tedbirler yek diğerinden farklıdır... düşünce ve kanaat hürriyeti demek, kişinin istediği düşünce ve kanaate sahip olması demektir. Bunun korunması için ... kimsenin düşünce ve kanaatini açıklamaya zorlanamaması ... Diğeri de o kişinin hangi kanaatte, hangi düşüncede olduğunun bilinmesi halinde bu düşüncesi sebebiyle kınanıp suçlanamaya çağdır.. Buna karşılık düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, bu düşünce ve kanaat hürriyetinin bir uzantısı niteliğindedir; ama ondan farklıdır. Sahip olunan düşünce sebebiyle suçlanamama, kınanamama yahut kişinin düşüncesinin öğrenilme sebebiyle onun zorlanamaması farklıdır, düşünceyi yaydığı zaman kullandığı hürriyet farklıdır. Onun için Komisyon bu iki maddeyi... birbirinden ayrı iki madde halinde düzenlemeyi uygun görmüştür (Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C. 8, s. 273).

sınırlanabilir”. Nihayet, “haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz”.

Benzer hükümlerin, **KKTC Anayasasının** 24. maddesinde de yine ayrı ayrı ele alındığını görüyoruz: “Herkes, düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir; kimse, düşünce ve kanaatini açıklamaya zorlanamaz. Düşünce suçu yoktur”. Maddede devam ediliyor: “Herkes, düşünce ve kanaatini, söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hak, herhangi bir resmi makamın müdahalesi ve Devlet sınırları söz konusu olmaksızın, kanaatini anlatma, haber ve fikir alma ve verme özgürlüklerini kapsar”. Nihayet, genel hukuk kurallarının sınırlayıcı hükümlerine burada da rastlıyoruz: “Söz ve anlatım özgürlüklerinin kullanılması, yalnız ulusal güvenlik, anayasal düzen, kamu güvenliği, kamu düzeni, genel sağlık, genel ahlak yararı için veya başkalarının şöhret veya haklarının korunması veya bir sırrın açıklanmasının önlenmesi veya yargının otorite veya tarafsızlığının sürdürülmesi için gerekli ve yasanın koyduğu yöntemlere, koşullara, sınırlamalara veya cezalara bağlı tutulabilir”.

TC Anayasası ve KKTC Anayasası gibi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (md. 9,10) ve BM Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi (md. 18, 19) de bu özgürlükleri ayrı maddelerde düzenlemişlerdir. Ancak bu yaklaşım, hem bir kavram sorunu yaşanmasına sebebiyet vermekte, hem de pratik bir yarar sağlamamaktadır. Düşünce ile ifadeyi (açıklama-anlatım) birbirinden ayırıp adeta bir izin verilen düşünce alanı oluşturmak, düşüncenin sınırsız, ifadenin sınırlı olduğunu belirtmek aslında dolaylı yoldan “düşünce özgürlüğü yoktur” demektir²¹. Zira ifade özgürlüğüyle birlikte alınmadığı sürece düşünce özgürlüğünün hiçbir anlamı yoktur²²; “bireyin kafasında başlayıp kafasında biten bir özgürlüktür bu; dolayısıyla ‘özgürlük’ sözüne lâyık değildir”²³. “Kullanılan deyim ne olursa olsun, ana sorun düşünceleri açıklama özgürlü-

²¹ Tanilli, S.: Devlet ve Demokrasi, İstanbul 2001, s. 194.

²² Reisoğlu, S.: Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001, s. 66; Soysal, 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Ankara, 12. Baskı, s. 141; Tezcan/Erdem/Sancakdar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, Ankara 2002, s. 308.

²³ Soysal, a.g.e, s. 142.

ğünün ne durumda olduğudur; işin can alıcı noktası buradadır. Yoksa açıklanıp yayılmadığı sürece kişinin kendi iç dünyasında kalan düşüncelerin korunmasıyla yetinmek ve bunu da düşünce özgürlüğünün varlığının kanıtı diye göstermek bir aldatmaca²⁴ olmaktan öteye gitmeyecektir.

D. Kitle İletişim Özgürlüğü ve İfade Özgürlüğü İlişkisi

Düşünce ve kanaatlerin ifade edilme biçimlerinin farklı ve naklediliş araçlarının çeşitli olduğu gerçeği karşısında bir gazete köşe yazısının, radyo ve televizyon aracılığıyla iletilen mesajın, genel anlamda yayının da “ifade” olduğu belirtilmekte, gerek basın özgürlüğü, gerekse görsel-ışitsel iletişim özgürlüğünün ifade özgürlüğü genel kategorisi içinde yer aldığı kabul edilmektedir²⁵. Zira burada hem mesajı iletmek, hem de haber almak ve bilgilenmek isteyenler bakımından ifade özgürlüğünün birbirini tamamlayan iki yönlü özgürlük boyutu söz konusudur.

Kitle iletişim özgürlüğünün araçsal görünümleri olan basın özgürlüğü, görsel-ışitsel iletişim özgürlüğü ve internet özgürlüğü de hem kendi içinde karmaşık bir yapıya sahiptir, hem de basın rejimi ile görsel-ışitsel iletişim rejimi arasında ilk bakışta göze çarpan temel farklılıklar söz konusudur. Son derece geniş bir çerçevede basın ve görsel-ışitsel iletişime demokratik işlevleri sebebiyle ortak bir değer atfedilmekte ise de, bu birliktelik hukuksal düzenlemeler bakımından gözlenmez. Daha önce de belirtildiği üzere yayın bir ifadedir ve ifade özgürlüğü alanında yer alır. Ancak gerek basın yoluyla gerekse radyo ve televizyonla gerçekleştirilen ifade (yayın) eylemi kullanılan araçların gösterdiği özellikler nedeniyle ifade özgürlüğü alanında kendine özgü bir yere sahiptir. Bu durum hukuksal düzenleme alanında da kendisini göstermektedir²⁶.

Anayasalarda ayrı bir özgürlük kategorisi olarak sıkça yer almasa da görsel-ışitsel iletişim özgürlüğü ya da radyo ve televizyon yayıncılığının düzenlendiği anayasalarda bu özgürlük, ifade özgürlüğünün kapsamında görülür. Örneğin, Alman Anayasasının 5. maddesi ifade özgürlüğünü düzen-

²⁴ **Tanör**, a.g.e., s. 59.

²⁵ **Yılmaz**, H.: İdarenin Görsel-İşitsel İletişim Alanındaki İşlevi, Ankara 2006, s. 5.

²⁶ **Yılmaz**, a.g.e., s. 6-8.

lerken görsel işitsel yayım özgürlüğünü de güvence altına almıştır. Bununla birlikte, düşünceler, bireysel olarak açıklanabilmenin yanı sıra, günümüzün kalabalık ve karmaşık toplumlarında, bilgi / haberlerin edinilmesinde ve düşüncelerin ifadesinde en etkin araçlar olan basın, radyo, televizyon ve benzeri kitle iletişim araçları vasıtası ile daha etkin ve daha yaygın biçimde açıklanabilmektedir. Düşünce açıklaması yazı yoluyla (kitap, gazete, dergi vb.) yapılıyorsa “basın yayım özgürlüğü”, radyo-televizyon yoluyla yapılıyorsa “görsel-işitsel iletişim özgürlüğü” söz konusu olur²⁷.

1. Basın Yayım Özgürlüğü

a. Önemi

Basının, düşüncelerin açıklanmasında en önemli araçlardan olduğu düşünüldüğünde basın özgürlüğünün, düşünce ve ifade hürriyeti ile yakından ilgili olduğu belirtilmelidir. Basın özgürlüğü genellikle haber, fikir ve düşünceleri, basıp çoğaltmaya yarayan araçlarla serbestçe açıklayabilme özgürlüğü olarak tanımlanmaktadır²⁸. Başka bir ifade ile basın özgürlüğü haber, düşünceleri serbest olarak toplayabilmek, yorumlayıp eleştirebilmek ve basabilmek, yani çoğaltmaya yarayan araçlarla çoğaltabilmek ve bu çoğaltılmış eserleri serbestçe yayımlayıp dağıtabilmek haklarını gerektirir²⁹.

İfade özgürlüğünü kullanabilmenin önemli bir aracı olan basın, başlangıcından günümüze kadar özellikle siyasal hayatta etkinlik ve önemini korumuştur. İlkeli ve sorumlu bir yayıncılık yapmak kaydıyla basın, kamuoyunun oluşması ve yönlendirilmesindeki etkinliğiyle iktidarı denetleyen ve bireylerin özgürlüklerini koruyan bir faktör olarak zaman zaman diğer birçok kurumdan daha başarılı olabilmekte ve bu sebeple yasama, yürütme ve yargı erklerinin yanında dördüncü kuvvet olarak kabul edilmektedir³⁰.

Kuşkusuz, tüm Batı demokrasilerinde olduğu gibi, Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde de devletin etkin çalışmasında ve

²⁷ **Kaboğlu**, Özgürlükler Hukuku, s. 189.

²⁸ **Dönmezer**, Basın ve Hukuku, s. 41 vd.; **Özek**, Türk Basın Hukuku, İstanbul, 1978, s. 32 vd.

²⁹ **Dönmezer**, Basın ve Hukuku, s. 41.

³⁰ **Günler**, K.: a.g.t., s. 22.

faaliyetlerinin kamuoyu tarafından bilinmesinde önemli bir görev de basına düşmektedir. Doğrudan ilgisi olmasa da, devletin işleyişinin ve faaliyetlerinin kamuoyuna duyurulmasında “basın özgürlüğü” çok önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle şeffaf bir devletin demokratik yönetiminin kurulmasında, devlet organlarının demokrasi ve hukuk kurallarına ne derece uygun çalışıp çalışmadığının kamuoyunca bilinmesinde ve bilgilendirilmesinde basın ve yayın faaliyetinin önemi yadsınamaz.

Bu nedenle, hukuk devleti anlayışı içinde basına sağlanan güvenceler ve uygulamalar sonucu devletin demokratik yönetiminin daha etkin ve sağlıklı işlemesi; “basının diline düşmekten” çekinen devlet adamlarının (veya başbakanların) demokrasi ve hukuk kurallarına aykırı davranmaktan kaçınarak “keyfi” yönetimlere kayması büyük ölçüde önlenmekte, basın özgürlüğü sayesinde hükümetlerin dikkatli ve duyarlı davranmaları etkin devlet anlayışına ve istikrara katkıda bulunmaktadır.

b. İçeriği

Çeşitli ülke anayasalarında genellikle temel haklar ve özgürlükler arasında düzenlenen basın özgürlüğü, insan hakları doktrini bakımından hem düşünce ve ifade hürriyeti ile yakın ilişkisi sebebiyle kişi özgürlükleri ve siyasal haklar kategorisinin bir alt başlığı olan bireysel özgürlükler, hem de iktisadî, sosyal kültürel haklar ve özgürlüklerin bir alt başlığı olan kültürel haklar kategorisinde³¹ yer alır. TC Anayasasında ve KKTC Anayasasında yer alan basın özgürlüğü, kişilerin hak ve özgürlükleri arasında yer alan üçer ayrı maddede düzenlenmiştir.

Gerçekten, **TC ve KKTC Anayasalarında** ayrıntılı ve oldukça uzun bir şekilde düzenlenen basın özgürlüğü, gelişmesi boyunca üzerinde en fazla tartışılan özgürlüklerden biri olmuştur. Basının özgür olduğunu ve herhangi bir ön denetimden (sansürden) geçirilmeyeceğini belirten **TC Anayasası**, basın özgürlüğünün temel öğelerinden biri olan “sansürü” kaldırdıktan sonra; “matbaa serbestisini” de hükme bağlamaktadır: “Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz” (TC Any. md. 28). Ayrıca, Anayasa’da basın özgürlüğü karşısında

³¹ **Kaboğlu**, Özgürlükler Hukuku, s. 187 vd. ve s. 267 vd.

devletin “olumlu tavrını” ortaya koymasının gerekliliği de vurgulanmaktadır: “Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır” (TC Any. md. 28/2).

KKTC Anayasasında da benzer hükümler basın yayın özgürlüğünü garanti altına almaktadır. Buna göre, “Yurttaşlar için basın ve yayın özgürdür, sansür edilemez”. Devlet burada da olumlu tavrını sürdürmektedir: “Devlet, basın, yayın ve haber alma özgürlüğünü sağlayacak önlemleri alır” (KKTC Any. md.26/1,2). Gerek TC Anayasasında gerek KKTC Anayasasında öngörülen bu tedbirler arasında, basına devlet yardımının sağlanması yanında, basın özgürlüğünü tehdit eden “tekelleşme” ya da “yoğunlaşma” çabaları ile eğilimlerinin engellenmesi gösterilebilir³².

c. Sınırları

Hak ve özgürlüklerin, nitelikleri gereği sınırsız olamayacağı, aksi halde başkalarının hak ve özgürlüklerinin zarar görebileceği³³, günümüzde genel kabul gören bir yaklaşımdır. Kitle iletişim özgürlüğü de, pozitif hukukta çeşitli amaç, sebep ve düşüncelerle sınırlandırılmaktadır. Tarafı olduğumuz Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesinin de bu konuda kendisine yollama yaptığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. maddesi de benzer bir yaklaşımı benimsemiştir

1982 **TC Anayasasının** 13. maddesi, “temel hak ve hürriyetlerin, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceğini, bu sınırlamaların, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağını” hükme bağlamıştır. Anayasanın düzenlediği hak ve özgürlükler kategorisinde “kitle iletişim özgürlüğü” yer almamaktadır, ancak bu özgürlüğün, üzerine bina edildiği yukarıda açıklanan düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti (madde 26) ve basın hürriyeti (madde 28) gibi özgürlüklerin hangi koşul ve sebeplerle sınırlandırılabilmesi ilgili maddelerde düzenlenmiştir. Uluslararası belgelerdeki yaklaşıma paralel olarak 1982 Türkiye Cumhuriyeti

³² Demir, F.: Anayasa Hukuku, İzmir 2015, s. 384.

³³ İçel-Ünver, a.g.e., s. 63-64.

Anayasası da 26/2. maddesinde, bu hürriyetin kullanılmasının, “millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sınırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabileceğini” ifade etmektedir.

Nitekim, basın yayın özgürlüğünün sınırlanması konusunda **TC Anayasasında**, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün sınırlandırılmasına (md. 26) ve bilim ve sanatı yayma hakkının sınırlandırılmasına (md. 27) yollama yapılmaktadır (md.28/3). Öyleyse “genel sınırlama sebepleri” arasında, “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünden... kamu düzeninin ve kamu güvenliğinin korunmasına” (md.26), Anayasamızın “Genel Esasları” arasında yer alan “Başlangıç ilkelerinden... 1., 2 ve 3. maddelerdeki” değiştirilemeyecek ilkelerin korunmasına kadar (md. 27) hepsi sayılabilecektir. Ayrıca, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünü sınırlama sebebi olarak belirtilen “suçların önlenmesi ve suçluların cezalandırılmasından... yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesine” kadar sayılan sebepler basın özgürlüğünü de sınırlama sebebi olabilecektir (md. 28/4).

KKTC Anayasasında da öngörülen “genel sınırlama sebepleri” arasında, “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünden” (KKTC Any. md.2/1), Anayasanın “Genel İlkeleri” arasında yer alan “1., 2 ve 3. maddelerdeki” değiştirilemeyecek ilkelerin korunmasına kadar (KKTC Any.md. 9) hepsi sayılabilecektir. Bununla birlikte, kamu düzeni ve kamu yararına da yapılabilecek olan sınırlamalar, hiçbir şekilde özgürlüğün özüne dokunamayacak; özgürlüğün kalkmasına yol açmayacağı gibi, onun kullanılmasını olağanüstü zorlaştırmayacaktır: “Temel hak ve özgürlükler, özüne dokunmadan, kamu yararı, kamu düzeni, genel ahlak, sosyal adalet, ulusal güvenlik, genel sağlık ve kişilerin can ve mal güvenliğini sağlamak gibi nedenlerle ancak yasalarla kısıtlanabilir” (KKTC Any. md.11). Bunun gibi, “bu Anayasanın hiçbir kuralı, herhangi bir gerçek veya tüzel kişiye, zümre veya sınıfa, bu Anayasa ile güvence altına alınan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni ve Kıbrıs Türk Halkının hak ve statüsünün değiştirilmesini veya bu Anayasanın

kurduğu düzenin yok edilmesini veya tanınan temel hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan hareketlere girişmek ve faaliyetlerde bulunmak hak ve yetkisini verir biçimde anlaşılabilir ve yorumlanamaz” (KKTC Any. md.12). Nihayet, basın özgürlüğüne ilişkin getirilen özel bir sınırlama hükmü, TC Anayasasından pek farklı düzenlenmemiş: “Basın ve haber alma özgürlüğü, kamu düzenini, ulusal güvenliği veya genel ahlakı korumak, kişilerin şeref, haysiyet ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek veya yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için yasa ile sınırlanabilir” (KKTC Any. md.26/3).

Buna karşılık, genel kural yayın yasağı konulmamasıdır. **TC Anayasasına** göre, “yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz”. Bununla birlikte, TC Anayasasında basın özgürlüğünü “kötüye kullananların sorumluluğu” ayrıca hüküm altına alınmıştır: “Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlememeye ya da ayaklanmaya veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı yazanlar ve bastıran veya aynı amaçla basanlar, başkasına verenler bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar”. Bu gibi hallerde “dağıtım, tedbir yolu ile hâkim kararı alarak, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenir”. Bununla birlikte, dağıtım önleyen yetkili idari merciin “bu kararı 24 saat içinde yetkili hâkime bildirmesi, yetkili hakim de bu kararı en geç kırk sekiz saat içinde onaylaması”, onaylanmadığı takdirde “dağıtım önleme kararının hükümsüz sayılması” gerekir (TC Any. md. 28/5).

Benzer hükümlere **KKTC Anayasasında** da yer verildiğini görüyoruz: “Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, yasa ile belirtilecek sınırlar içinde, mahkeme veya yargıç tarafından verilecek kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz”(KKTC Any. md.26/4). Bununla birlikte, “Devlet sınırları içinde yayımlanan gazete, dergi ve broşürler, yasanın gösterdiği suçların işlenmesi halinde, yargıç kararı ile ulusal güvenliğin, kamu düzeninin veya genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan durumlarda da, yasanın açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararını veren yetkili merci, bu

kararı aynı gün mahkemeye bildirir. Mahkeme bu kararı, en geç iki gün içinde onaylamazsa, toplatma kararı geçersiz sayılır” (KKTC Any. md.27/4)

Ekleyelim ki, **her iki Anayasada** yer alan “gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunen yetkili kılınan merci” hükmü, bu merciler genellikle siyasi iktidarlara bağlı olduğundan, bu yetkinin çok dikkatli kullanılması gerekmektedir. Özellikle yetkili merciin “dağıtımın durdurulması” kararları daha sonra yargıç tarafından “onaylanmasa” bile, sonuçta sabah 05’de satışa çıkmadan önce dağıtımını önlenmiş bir gazetenin ancak üç gün sonra satışa çıkması, dolayısıyla haberleri “bayatlamış” gazetenin satılamaz duruma gelmesi kaçınılmaz olabilir. Bu nedenle, her türlü siyasi baskıdan uzak tutulması gereken basın özgürlüğünün, ülke içindeki uygulamalarında hassas davranılması; geçmişte görülen bazı yazılı ve görsel basın organlarına yapılan baskınların önlenmesi, özellikle doğabilecek zararların süratle giderilmesine yönelik tedbirler alınması çok önemlidir³⁴.

d. Süreli ve Süresiz Yayın Hakkı

Süreli ve süresiz yayın koşullarını basın özgürlüğüne uygun olarak ayrı bir maddede düzenleyen **TC Anayasası**, “süreli ve süresiz yayınların önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına” bağlanamayacağını, kanunun “haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, mali ve teknik şartlar” koyamayacağını, süreli yayınların “Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre” yararlanacağını hükme bağlamıştır (TC Any. md. 29/1).

Bunun için, süreli yayın çıkarma konusunda “kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterli” sayılacak; “bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığını tespit eden yetkili mercii, yayının durdurulması için mahkemeye başvuracaktır”. Bir başka deyişle, bu hükümle yetkili idari merciin yayını bizzat durdurma kararı alması mümkün görülmemiş, siyasi ve idari hiçbir baskı altında bulunmayan bağımsız mahkemelerin kararının gerekliliği vurgulanmıştır. Nihayet, Devlet iltimasının önlenmesi suretiyle çoğulcu demokratik rejimin bir gereği olarak “tek yönlü yayım”

³⁴ **Demir**, F.: s. 384 vd.

imkânlarının ortadan kaldırılması, süreli yayınlar konusunda ayırım yapılmasının yasaklanarak “eşit işlem” esasının getirilmesi, Anayasada hükme bağlanan kurallar arasındadır (TC Any. md. 29/2).

Türkiye’de yayımlanan süreli veya süresiz yayınların suç soruşturma veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanacaktır. Süreli yayınlar ise, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlarda mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan süreli yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır (TC Any. md.28/6,7).

KKTC Anayasasında da “Gazete, Dergi ve Broşür Çıkarma Hakkı” başlığı altında düzenlenen maddede; “gazete, dergi ve broşür çıkarılması, her yurttaş için önceden izin alma ve mali güvence yatırma koşuluna bağlanamayacağı” hükme bağlanmıştır. “Gazete, broşür ve dergilerin çıkarılması, yayımı, mali kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili koşullar yasa ile düzenlenecek”; ancak, “yasa haber, düşünce ve kanaatların serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı siyasal, ekonomik, mali veya teknik kayıtlar koyamayacaktır” Üstelik, “gazete ve dergiler, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin veya bunlara bağlı kurumların araç ve olanaklarından eşitlik ilkesine göre yararlanacaktır”. Bununla birlikte, TC Anayasasında olduğu gibi, Devlet sınırları içinde yayımlanan gazete, dergi ve broşürler, yasanın gösterdiği suçların işlenmesi halinde, yargıç kararı ile ulusal güvenliğinin, kamu düzeninin veya genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan durumlarda da, yasanın açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararını veren yetkili merci, bu kararı aynı gün mahkemeye bildirir. Mahkeme bu kararı, en geç iki gün içinde onaylamazsa, toplatma kararı geçersiz sayılır (KKTC Any. md.27)

KKTC Anayasasında, “Kitap Çıkarma Hakkı” ayrı bir maddede özel olarak düzenlenmiştir: “Kitap yayımı, yurttaşlar için izne bağlı tutulamaz, sansür edilemez. Devlet sınırları içinde yayımlanan kitaplar, yasanın gösterdiği suçların işlenmesi halinde, yargıç kararı ile ulusal güvenliğinin, kamu düzeninin veya genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan durumlarda da, yasanın açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararını veren yetkili merci, bu kararı en geç yirmi dört

saat içinde mahkemeye bildirir. Mahkeme bu kararı en geç yedi gün içinde onaylamazsa, toplatma kararı geçersiz sayılır” (KKTC Any. md.28).

e. Basın Araçlarının Korunması

Demokratik yönetimlerde üstlendikleri önemli görev nedeniyle, “basın araçları” özel koruma tedbirlerine konu olmuşlardır. Korunan basın araçları, her şeyden önce kanuna uygun şekilde (örneğin Matbaalar Kanunu) basın işletmesi olarak kurulan “basımevi ve eklentileridir”. Öyleyse kaçak olarak kurulmuş bulunan bir teksir makinesi bu tür koruma tedbirlerinin dışında tutulmuştur. Zira amaç, her ne sebeple olursa olsun bir basın aracını dokunulmaz kılmak değil; fakat basın aracını yerine getirdiği görev nedeniyle “özel korumaya almaktır”³⁵. Bu amaçla getirilen **TC Anayasası** ve **KKTC Anayasası** hükümleri basın araçlarının koruma tedbirleri konusunda ortak bir öngöründe bulunmaktadır. Buna göre, Kanunlara uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan yurttaşlara ait “basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz” (TC Any. md.30; KKTC Any. md.29).

Bu koruma tedbirlerinden en önemlisi, “bunların suç aleti oldukları gerekçesiyle zapt ve müsadere edilmelerini” veya “işletilmekten alıkonulmalarını” önlemektir. Ancak burada, sadece “suç aleti oldukları” gerekçesiyle “Ceza Kanunu” hükümleri dışında bırakılma söz konusudur. Yoksa “İş Kanunu” veya “Matbaalar Kanunu” hükümlerine aykırılık nedeniyle işletilmekten alıkonulma her zaman mümkündür. Örneğin, “Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve milli güvenlik aleyhine işlenmiş bir suçtan mahkûm olma” durumunda ise, konu “Ceza Kanunu” hükümleri içinde olduğu halde bu hükmün dışında tutulacak; bu durumda basımevi ve eklentileri suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilebileceği gibi, işletilmekten de alıkonulabilecektir³⁶.

2. Basın Dışı Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğü

Modern bir kavram olan kitle iletişim özgürlüğü, yalnız klasik (yazılı) basın ve yayın özgürlüğünü ifade etmez; teknolojik devrimler çağının kitle-

³⁵ **Demir**, F.: s. 386.

³⁶ **Demir**, F.: s. 386.

sel iletişim araçları (sinema, radyo, tv, video, band vb.) yoluyla yapılan bilgi ve düşünce aktarımlarını da içerir³⁷. Gerçekten, kitle iletişim özgürlüğünün iki bileşeninden biri basın özgürlüğü ise, diğeri görsel-ışitsel iletişim özgürlüğüdür³⁸.

Görsel ışitsel iletişim özgürlüğü, klasik ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünden farklı olarak sınırlı, örgütlü ve gözetimli bir özgürlüktür³⁹. Bununla birlikte, basın özgürlüğü, görsel-ışitsel iletişim özgürlüğü farklı tarihe sahip, farklı hukukî rejime tâbi olsalar dahi ifadenin özgürce açıklanması esasına dayandırılması kaçınılmaz olan, düşünce ve ifade özgürlüğü temellerine oturan, ortak prensipleri kullanan özgürlüklerdir.

Fransız Anayasa Konseyi, görsel-ışitsel iletişim özgürlüğünün esas olarak “vericilerin” değil, “alıcıların” hakkı olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan bu özgürlük “düşünce ve kanaatlerin serbest iletişimi” özgürlüklerinden birisidir ve bu hakkın öznesi herkeştir; bütün izleyici ve dinleyicilerdir⁴⁰. Özetle, görsel-ışitsel iletişim özgürlüğünün öznesi, vericiler açısından tam olarak olmasa da alıcılar açısından herkeştir. Bunun yanında görsel-ışitsel iletişim özgürlüğünün asıl öznesinin alıcı, birey olduğu düşüncesinin bir sonucu olarak, söz konusu özgürlük radyo ve televizyonda bireylerin her istediğini serbestçe ifade etmesi olarak tanımlandığında yalnız bireyin değil, aynı zamanda kurumun özgürlüğü olarak da belirmektedir. Alman Anayasa Mahkemesi 1961 tarihli ilk televizyon davasında görsel-ışitsel iletişim özgürlüğünü öncelikle yayın şirketlerinin kurumsal özgürlüğü olarak tanımlamıştır. Ayrıca Alman Anayasa Mahkemesi, 1981 ve 1986 yıllarında verdiği kararlarda radyo özgürlüğünü ifade özgürlüğünün özünde var olan bazı değerleri geliştirmek bakımından bu tanımı bir “araç özgürlük” olarak nitelendirmiştir. Mahkemeye göre bu araç özgürlük, hem yayıncının hem de kamunun yararına olarak daha temel bir özgürlüğe hizmet etmektedir⁴¹.

³⁷ Tanör, a.g.e., s. 77.

³⁸ Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, s. 274.

³⁹ Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku, s. 277.

⁴⁰ Fransız Anayasa Konseyi'nin 17.01.1989 tarihli CSA kararına ilişkin bilgi ve değerlendirmeler için bkz: **Nalbant A.**: “Fransa’da Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğü”, İHY, Dr. Muzaffer SENCER’e Armağan, Y. 1995-1996, C. 17-18, s. 198-203.

⁴¹ **Üzeltürk**, Görsel ve İşitsel İletişim Özgürlüğü, İstanbul 1998. s. 33 ve 48.

Kamu tüzel kişilerinin elindeki “basın dışı araçlar”, özellikle radyo-televizyon işletmelerinin devlet tekelinde bulunduğu ülkelerde, kamunun “yararlanma hakkı” daha büyük önem kazanmaktadır. Radyo televizyon hukukunda “anten hakkı” olarak adlandırılan bu yararlanma imkânı sayesinde kişiler ve siyasi partiler büyük kitlelere hitap edebilmektedir. Gene bu imkân sayesinde, bu araçların farklı düşünce ve kanaatlerin ifadesine açık bir organ; bir başka deyişle, farklı düşünce ve kanaatler önünde tarafsız kalan bir organ haline gelmesi mümkün olacaktır. Aslında, Devlet hizmetinden eşit yararlanmanın gereği de budur⁴².

TC ANAYASASI’nın 31. maddesi, kişiler ve siyasî partilere, kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkını düzenlemiş, Anayasa Mahkemesi de radyo ve televizyondan yararlanma hakkını siyasi partilere aktif, bunun dışında kalan herkese pasif olarak tanımıştır⁴³. Gerçekten, “Kamu Tüzelkişilerinin Elindeki Basın Dışı Kitle Haberleşme Araçlarından Yararlanma Hakkı” başlığı altında düzenlenen 31. madde hükmüne göre; “Kişiler ve siyasî partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir. Kanun, millî güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak ve sağlığın korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz”.

KKTC ANAYASASI da “Basın Dışı Haberleşme Araçlarından Yararlanma Hakkı” başlığı altındaki 30 maddesinde şu hükmü getirmiştir: “Yurttaşlar ve siyasal partiler, kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışı haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın koşulları ve usulleri, demokratik ilkelere ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak yasa ile düzenlenir. Yasa, insan haklarına, demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan laik devletin, ulusal güvenliğinin ve genel ahlakın korunması halleri dışındaki bir nedene dayanarak, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaate ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu engelleyici kayıtlar koyamaz”.

⁴² **Demir**, F.: s. 386-387.

⁴³ AYM, T. 22.05.1987, E. 1987/3, K. 1987/13, AYMKD, 23, s. 265 vd.

Ekleyelim ki, TC Anayasasından 3913 sayılı kanunla yapılan bir değişiklikle⁴⁴ kaldırılan radyo ve televizyon işletmesinde devlet tekeli (Any. md. 133), KKTC Anayasasında zaten bulunmamaktadır.

3. Kitle İletişim Özgürlüğünün Yeni Bir Araçsal Boyutu: İnternet

Uluslararası (*international*) ve bilgisayar ağı (*network*) sözcüklerinin kısaltılıp birleştirilmesiyle oluşan İnternet, dünya üzerindeki milyarlarca bilgisayarın birbirlerine bağlanmaları ile oluşan ve gittikçe büyüyüp gelişen, dünya çapında yaygın bilgisayar ağlarına dayalı bir iletişim sistemidir.

Kendine özgü yapısı, çeşitli iletişim öğelerini birleştiren yeni teknoloji ve sunduğu sayısız imkânlar ile 1990'ların ortalarında geniş halk kitlelerinin hizmetine sunulan internet, günümüz kitle iletişim araçları arasında en önemli konuma sahip olmuştur. Öyle ki bugün internet üzerinden radyo ve televizyon yayınları yapılabilmekte, kitap ve gazeteler okunabilmektedir.

İnternetin teknolojik alt yapısı, hem bireyler arası iletişime, hem gruplar arası iletişime hem de kitle iletişiminde olanak sağlamaktadır. Yazılı, sesli ve görüntülü metinleri bir arada sunabilmesi ile bu geniş ağ, geleneksel kitle iletişim araçlarını birbirinden ayıran sınırları ortadan kaldırmış, kitle iletişim araçlarının klasik tanım ve kalıplarını zorlayan bir nitelik kazanmıştır.

Kitle iletişim özgürlüğünün, ilişkin bulunduğu araç ile isimlendirilmesi yaygın kabul gören bir yaklaşım olduğuna ve internet de bu anlamda teknolojinin ortaya çıkardığı son kitle iletişim aracı olduğuna göre haber ve düşüncelerin internet aracılığıyla kitlelere ulaştırılması özgürlüğünün de “internet özgürlüğü olarak tanımlanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir⁴⁵. Bunun yanında, internet özgürlüğü kuşkusuz yalnızca haber ve düşüncelerin başkalarına ulaştırılması ve aktarılması ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra, çağdaş dünyada sosyal yaşamın zorunlu bir gereği olan haber ve düşüncelerin gerek ulusal gerekse evrensel ölçekte alınması, okunması ve izlenmesi hakkı da internet özgürlüğü kapsamında yer almaktadır⁴⁶.

⁴⁴ R.G. 10.7.1993-21633

⁴⁵ İÇel-Ünver, a.g.e., s. 22.

⁴⁶ Snar, H.: İnternet ve Ceza Hukuku, İstanbul 2001, s. 48; Günler, K.: a.g.t. s. 30.

Bununla birlikte, **Türkiye**'de henüz kabul edilmiş bulunan yeni İnternet Yasasına göre, yargı kararı gerekmeden “içeriği sakıncalı bulunan” internet siteleri 4 saat içinde kapatılabilecektir. Yeni İnternet yasasında Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'na (TİB) doğrudan engelleme yetkisi verildi. Ayrıca, internet yasasında içerik sağlayıcılara, internet trafiğini 2 yıl arşivleme zorunluluğu getirildi.

Nihayet, en önemlisi yeni yasayı “internet yasağı” haline getiren 10 maddelik internet sansürü şöyle düzenlendi:

- 1- Anahtar kelimelerle “uygunsuz içerik” belirlenip sayfa kaldırılabilir.
- 2- Sansür, URL adresi tabanlı yapılabilecek
- 3- Yer sağlayıcı yurtdışıdaysa bile erişim engellenebilecek. DNS değiştirilerek bir siteye girilemeyecek.
- 4- Hâkimler, 24 saat içinde sansür kararı verebilecek. “Zararlı” içerik çıkarılmazsa, 500-1.000 TL arasında günlük para cezası kesilecek.
- 5- Hosting firmaları her kullanıcının izini sürebilecek. Her kullanıcının internetteki faaliyeti kayda alınarak bir-iki yıl saklanacak.
- 6- TİB başkanına internet sitesi erişim engelleme yetkisi verilecek.
- 7- Birliğe gönderilecek olan “erişimin engellenmesi kararı” 4 saat içinde uygulanmak zorunda.
- 8- Erişim Sağlayıcılar firmaları, kullanıcıların hangi sitelere girdiğini kaydedip 2 yıl boyunca saklayacak.
- 9- Bilgisayar ve akıllı telefonlardan internete bağlanan 34 milyon kullanıcı tek tek fişlenecek.
- 10- İnternetteki içerikler sayfa bazında da engellenebilecek.

Bununla birlikte, TİB Başkanı engelleme kararını 24 saat içinde hâkim onayına sunacak, trafik bilgileri ise suç soruşturma kapsamında istenebilecek. Ancak, TİB Başkanı ‘Siber güvenlik’ gerekçesiyle istediği her trafik bilgisini talep edebilecek. Bundan başka, internette yer sağlayıcı (hosting), yer sağladığı içerik hukuka aykırı bulunduğu içeriği yayından çıkarmak zorunda olacak. Ayrıca, yer sağladığı web sitelerine dair trafik bilgilerini bir yıldan az ve iki yıldan fazla olmayacak şekilde saklamak durumunda.

Telekomünikasyon İletişim Başkanlığına (TİB), bunları yerine getirmeyen yer sağlayıcı firmalara 10 bin TL ile 100 bin TL arasında idari para cezası uygulayacak. Yeni yasaya göre, internet servis sağlayıcıları, engellenen web sitelerine alternatif erişim yollarını da engellemekle hükümlü olacak. Şu anda olduğu gibi, DNS ve benzeri yöntemlerle engelli sitelere giriş yapılamayacak.

Birçok konuda Anayasanın yukarıda açıklanan düşünce ve ifade özgürlükleri ile basın yayın özgürlüğüne aykırı olan yeni İnternet Yasasının hükümlerinden en önemlisi “mahkeme kararı” olmadan TİB Başkanına internet sitesini kapatma yetkisi verilmesidir. TİB Başkanının 4 saat içinde bilahare mahkemeye başvurması Anayasa’ya aykırılığın önüne geçecek nitelikte görülüyor. Kamunun özgürce haber alma hakkına en önemli engelin bu konuda olduğu kanısındayız. Nitekim, Bilgi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Yaman Akdeniz, gayri resmi olarak edindiği bilgiye göre TİB’in 2014 yılında 18 binden fazla siteyi erişime kapattığını belirtmiştir⁴⁷.

Ekleyelim ki, 18.08.2017 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 15.08.2016/671 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) kapatılarak tüm yetki ve görevleri Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna (BTK) devredilmiştir (md.22). Yasal dinleme ve iletişimin tespiti sürecini yöneten Bilgi Sistemleri Dairesi başta olmak üzere, bu kararların hukuki denetimini yürüten Hukuk Dairesi, network ve donanım altyapısını hazırlayan ve işleten Teknik İşletme Dairesi, internette işlenen belirli suçlarla mücadele işlemlerinin yapıldığı İnternet Daire Başkanlığı ve tüm bu iş ve işlemlerin destek hizmetlerini, evrak ve arşiv sistemini yöneten İdari Daire Başkanlığı, doğrudan BTK Başkanı'na bağlı olarak görev yapacak. Bu Başkanlığa yapılmış atıflar da Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna, Başkanına yapılmış atıflar da BTK başkanına yapılmış sayılacaktır. Bu nedenle yukarıda BİT’ye yapılan atıfların BTK’ya yapılmış sayılması kabul edilmelidir⁴⁸. Sadece kurum ve yönetici isimlerinde yapılan değişik-

⁴⁷ www.cumhuriyet.com.tr

⁴⁸ Telekomünikasyon sektörünü düzenleme ve denetleme fonksiyonunun bağımsız bir idari otorite tarafından yürütülmesi amacıyla 2813 sayılı Telsiz Kanununda değişiklik yapan 27.1.2000 tarihli ve 4502 sayılı Kanunla kurulan Telekomünikasyon Kurumu, 10.11.2008 tarihli ve 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu ile yeni bir düzenle-

likler (md.20,21) dışında yukarıda özetle açıklanan “internet yasağı” haline getirilen kanun hükümlerinde herhangi bir değişiklik yapılmamış, bu hükümlerin uygulanması görev ve yetkisi BTK’ya verilmiştir.

Üstelik, 671 sayılı KHK ile yeni bir hüküm getirilerek, Anayasanın 22. Maddesinde belirtilen “millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak” gecikmesinde sakınca bulunan hallerde “Başbakanlık, alınması gereken tedbirleri belirleyerek kuruma bildireceği” ve “Kurum Başkanının da kararı işletmecilere, erişim sağlayıcılara, veri merkezlerine ve ilgili içerik ve yer sağlayıcılara bildireceği” ve bu kararın gereğinin “derhal ve kararın bildirilmesi anından itibaren iki saat içinde yerine getirileceği” hükme bağlanarak yürütme organının ön plana çıkarılarak yetkisinin arttırıldığı, kararın “iki saat içinde yerine getirilmesinden sonra” bu kararın yirmi dört saat” içinde “sulh ceza hakiminin onayına sunulmasının” Anayasanın kişi hak ve özgürlüklerine ilişkin hükmünün açıkça ihlali niteliğinde olduğu, böylece TİB’in “dört saat” içinde mahkemeye başvurma yükümlülüğünün yeni düzenlemede “yirmi dört saate çıkarıldığı”, savcılık yerine başbakanlığın yetkilendirilerek yargının da arka plana atıldığı anlaşılmaktadır: “Bu karar yirmi dört saat içinde sulh ceza hâkiminin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar” (md.25).

Memnuniyet verici olan **KKTC**’nde böyle bir yasanın mevcut olmamasıdır. Halen Meclis’te görüşülmekte olduğu bildirilen yasanın da bu şekilde çıkacağı şüphelidir.

E. Sonuç: Uygulamada Kitle İletişim Özgürlüğüne Yönelik Tehditler ve Tehlikeler

Kitle iletişim özgürlüğünün tarihsel gelişim sürecinde en önemli engel olarak devlet yahut siyasî iktidar görülmekte olduğundan bu konuda ilk akla gelen husus, basının siyasî iktidar karşısında bağımsız ve özgür olmasıdır. Ancak günümüz medya yapısında, ulusal ve uluslararası iletişim düzeninde

meye tabi olmuş ve adı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu olarak değiştirilmiştir. 2813 sayılı Telsiz Kanunu da yeni bir düzenleme ile Kanunun adı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun Kuruluşuna İlişkin Kanun olarak değiştirilmiştir.

göze çarpan, tekelleşme ya da sermaye yoğunlaşması, dağıtım problemleri gibi hususlar kitle iletişim özgürlüğünün hakikî mahiyetiyle gerçekleştirilmesinin önünde potansiyel birer tehdit yahut tehlike unsuru olarak durmaktadır⁴⁹. Bu sebeple kitle iletişim araçlarının kendi içindeki özgürlüğü de en az devlet karşısındaki özgürlük kadar önemlidir. Siyasî iktidarların denetleyicisi rolüne sıkça vurgu yapılan medyanın siyasal iktidar_karşısında her yönüyle bağımsız olması, çok önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda, ilan ve reklâm verilmesine ilişkin düzenlemelerin yanı sıra politik muhalefete siyasî iktidarın tahammülsüz bir tutum takınması da kitle iletişim özgürlüğüne yönelik “devlet müdahalesi” biçiminde kendini göstermektedir.

Kitle iletişim özgürlüğü, devletin tarafsız bir tutum takınması ve bu özgürlüğün gelişmesine sadece izin vermesi şeklinde anlaşılacakta, bu alanda devlet tarafından bazı aktif önlemlerin alınması zorunluluğunun bulunduğu kabul edilmektedir. Bu çerçevede kolektif bir özgürlük ve sosyal bir hak biçiminde ortaya çıkan bu özgürlük anlayışı içinde basın ülkenin ekonomik koşullarının gerektirdiği bazı dönemlerde, bir hak olarak iktidarlardan kendisine kağıt, makine, mürekkep ve benzeri teknik malzeme temini için yardımda bulunulmasını, telefon ve posta gibi kamu hizmetlerinden avantajlı yararlanma imkânı tanınmasını, vergi ayrıcalıkları sağlanmasını, yazar ve muhabirleri için bazı kolaylıklar gösterilmesini isteyebilmektedir⁵⁰. Diğer bir anlatımla söz konusu özgürlüğün sağlanması için devlete düşen sorumluluk sadece pasif bir tutum takınarak müdahale etmemekle sınırlı değildir; devlet, aktif olarak da kitle iletişim özgürlüğünün gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

Yazıların ve diğer basılacak materyalin, idari makamların ön denetimine tâbi tutulması anlamına gelen sansüre uğramaksızın basılabilmesi, basın özgürlüğünün en köklü unsurudur. Ancak sadece bu yeterli olmayıp basılan eserlerin serbestçe dağıtılabilmesi de gerekir. Bu yolda çıkarılacak fiilî yahut hukukî engeller basın özgürlüğünü azaltır yahut ortadan kaldırır.

⁴⁹ Bu tehdit ve tehlikeler konusunda ayrıntılı bilgi ve çözüm önerileri için bkz: **Kadılar**, R.: “Basın Özgürlüğünü Tehdit Eden Unsurların Ekonomik Hukukî ve Uluslar arası Boyutunun İncelenmesi ve Çözüm Önerileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

⁵⁰ **Dönmezer**, Basın ve Hukuku, s. 79; **İçel-Ünver**, a.g.e., s. 26-27.

Kamu gücünü ve imkânlarını kullanan idare, gerek görevin yapılması gerekse sağlanan olanak ve gösterilen kolaylıklar bakımından basın-yayın organları arasında ayırım yapmamaya özen göstermelidir. Siyasal görüşlerdeki farklılıklar ve diğer özellikler bakımından kamu kudreti tarafından eşit olmayan işlemler ve davranışlar kitle iletişim özgürlüğünü zedeler, halkın bir kısmını gerçek bilgileri öğrenme hakkından mahrum kılar ve iktidarı serbestçe eleştiremeyecek “besleme” bir medyanın oluşmasına sebebiyet verir.

Basın özgürlüğünün bulunması için önceden izin ve ruhsat almaksızın⁵¹, devlet müdahalelerinden uzak serbestçe basın faaliyetinde bulunması şart ise de, basın özgürlüğü ne yalnızca izin almaksızın ve sansüre tâbi tutulmaksızın bir gazete çıkarma ve onu yayınlama hakkından ne de yalnızca bir yazma ve konuşma özgürlüğünden ibarettir. Basın özgürlüğü, aynı zamanda teknik ve ekonomik uzantıları olan bir olgudur⁵². Bir gazetenin çıkarılması (tıpkı radyo ve televizyon yayını yapılmasında olduğu gibi) ciddi teknik ve malî gücü gerektirir. Bu da çoğu zaman basında tekelleşme veya en azından sermaye yoğunlaşmasını getirir ki, özgür ve saptırılmamış bilgi dolaşımını tehdit eden bir duruma yol açar.

Medyadaki tekelleşme olgusu, ekonomik iktidar karşısında kitle iletişim özgürlüğünün tehlikeye girmesine neden olmaktadır. Bununla bağlantılı olarak manipülasyon, oto-sansür ve patron vesayeti gibi iletişim özgürlüğünün üzerinde medyanın iç işleyişinden kaynaklanan gölgeler de son zamanlarda belirginleşmiştir. Özellikle hükümetle işbirliği içinde olan, ondan ihale alan ve ona iş yapan sermaye grupları, sahip oldukları basın yayın organları aracılığı ile doğru ve gerçek muhalif haberleri yayınlamadıkları gibi, siyasal iktidarların beğenmedikleri yazarların işine de son verdikleri, hükümet yetkililerinin sorumlu sahip ve yazı işleri müdürlerine verilen haberler konusunda telefon ederek müdahalede buldukları, basın tarihine “alo Fatih” olarak geçen Başbakan’ın gazetenin sorumlu yazı işlerine müdahalelerinin basın-yayın özgürlüğü yanında demokrasiyi de zedelediği bir vakıdır⁵³. Bu

⁵¹ **İçel-Ünver**, a.g.e., s. 133.

⁵² **Livet**, P.: *l’Autorisation administrative préalable et les libertés publiques*, Paris 1974, p.101’den nakleden: **Kaboğlu**, *Kolektif Özgürlükler*, s. 89.

⁵³ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin hazırladığı 2016 Yılı Raporu, sözde AB eşliğinde sayılan Türkiye’nin içinde bulunduğu kara tabloyu şöyle sıralamaktadır:

nedenle, basın yayın faaliyetinde bulunan sermaye gruplarının hükümetle iş yapmalarının yasaklanması, özgür basın yayın faaliyetinin sağlanması gerekmektedir. Bu tür bir yasak, sadece gazetecilere değil, siyasal iktidarlara da bir “kamu düzeni” yararı sağlayacak, demokrasimizin sağlıklı işlemesine katkıda bulunacaktır⁵⁴.

Basın meslek ahlâkının tam olarak yerleşmemesi, medyaya sahip olan güçlerin aralarındaki gözü kara ticarî rekabet, siyasî, ideolojik yahut kişisel çekişmeler gibi olguların tetiklediği bu olumsuz gelişmeler, halkın doğru ve tarafsız bilgiyi edinmesini, ülkenin gerçek gündeminden haberdar olmasını, sağlıklı siyasal tercihlerde bulunabilmek için saptırılmamış bilgiye dayalı kanaate varmasını engellemektedir. Bu konuda son olarak kaydedilmesi gereken bir husus da herhangi bir pazarda yaşanan tekelleşmenin pazar koşullarını bozduğu; oysa medyada tekelleşme olgusunun toplumsal yapı bozukluğuna yol açtığı⁵⁵ saptamasıdır⁵⁶.

-
- 839 gazeteci yaptıkları haberler nedeniyle açılan davalarda hâkim karşısına çıktı,
 - 780 gazetecinin basın kartı sebep göstermeksizin iptal edildi,
 - 189 gazeteci sözlü ve fiziksel saldırıya uğradı,
 - 157 yayın organı kapatıldı,
 - 10 binden fazla gazeteci işsiz kaldı,
 - 144 gazeteci hapse atıldı, 14 toplumsal olaya yayın yasağı getirildi,
 - 200 civarında devletin bulunduğu tüm dünyadaki cezaevlerinde toplam 348 gazeteciden yarısı Türkiye’de...
 - Uluslararası Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü, Dünya Basın Özgürlüğü sıralamasında Türkiye’nin bir yıl öncesine göre iki puan kaybederek 180 ülke arasında 151. Sıraya gerilediğini açıkladı.
 - Merkezi Washington’da bulunan “Freedom Hous (Özgürlük Evi) örgütü yayınladığı Raporda “Türkiye’nin basın özgürlüğünde “yarı özgür” ülke konumundan “özgür olmayan ülke” konumuna düşürüldüğünü belirtti.

⁵⁴ Kuşkusuz sözlü ve yazılı basında “yalan” haberler veya “hakaretamiz” sözcükler kullanılması yasal yollara başvurmayı engellememektedir.

⁵⁵ **Çankaya, H.:** İletişim Özgürlüğü ve Yayın Denetimi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001, s. 39.

⁵⁶ **Günler, K.:** a.g.t., s. 32.

BİBLİYOGRAFYA

- Alemdar, K./Kaya, R.:** Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar, Ankara 1983.
- Bektaş, A.:** Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, İstanbul 1996.
- Çankaya, H.:** İletişim Özgürlüğü ve Yayın Denetimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, C. 8.**
- Demir, F.:** Anayasa Hukuku, İzmir 2013.
- Dönmezer:** Basın ve Hukuku, İstanbul 1976.
- Günler, K.:** Teoride ve Avrupa İnsan hakları mahkemesi Kararlarında Kitle İletişim Özgürlüğü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006.
- İçel-Ünver:** Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul 2005.
- Kaboğlu:** Özgürlükler Hukuku, İstanbul 1994.
- Kadılar, R.:** “Basın Özgürlüğünü Tehdit Eden Unsurların Ekonomik Hukukî ve Uluslar arası Boyutunun İncelenmesi ve Çözüm Önerileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.
- Livet, P.:** L'autorisation administrative préalable et les libertés publiques, Paris 1974.
- Nalbant, A.:** “Fransa’da Görsel-İşitsel İletişim Özgürlüğü”, İHY, Dr. M. SENCER’e Armağan, Y. 1995-1996.
- Özek, Ç.:** Türk Basın Hukuku, İstanbul, 1978.
- Reisoglu, S.:** Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001.
- Rivero, J.:** “Les Libertés Publiques”, Le Régime des Principales Libertés, PUF, 1980.
- Serdar, İ.:** Radyo ve Televizyon Yoluyla Kişilik Hakkının İhlâli ve Kişiliğin Korunması, Ankara 1999.
- Sınar, H.:** İnternet ve Ceza Hukuku, İstanbul 2001, s. 48.
- Soysal, M.:** 100 Soruda Anayasanın Anlamı, Ankara, 12. Baskı, 1990.

Tanilli, S.: Devlet ve Demokrasi, İstanbul 2001.

Tanör, B.: Siyasî Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, İstanbul 1969.

Tezcan/Erdem/Sancakdar: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Ankara 2002.

Teziç, E.: "Türkiye'de Siyasal Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü", Anayasa Yargısı, S. 7.

Üzeltürk: Görsel ve İşitsel İletişim Özgürlüğü, İstanbul 1998.

Yılmaz, H.: İdarenin Görsel-İşitsel İletişim Alanındaki İşlevi, Ankara 2006, s. 5.

Yumlu, K.: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları, İzmir 1994.